

सत्यनारायण कथा

प्रथमोध्यायः

॥ श्री गणेशाय नमः ॥ एकदा नैमिषारण्ये ऋषयः शौनकादयः । पप्रच्छुर्मुयः सर्वे सूतं पौराणिकं खलु ॥१॥
 ऋषय ऊचुः ॥ व्रतेन तपसा किं वा प्राप्यते वाञ्छितं फलम् ॥ तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामः कथयस्व महामुने
 ॥२॥ सूत उवाच ॥ नारदेनैव संपृष्टो भगवान् कमलापतिः ॥ सुरर्षये यथैवाह तच्छृणुध्वं समाहिता
 : ॥३॥ एकदा नारदो योगी परानुग्रहकांक्षया ॥ पर्यटन् विविधान् लोकान् मर्त्यलोकमुपागतः ॥४॥ ततो
 दृष्ट्वा जनान् सर्वान्नाक्लेशसमन्वितान् ॥ नानायोनिसमुत्पन्नान् क्लिश्यमानान् स्वकर्मभिः ॥५॥
 केनोपायेन चैतेषां दुःखनाशो भवेद्ध्रुवम् ॥ इति संचित्य मनसा विष्णुलोकं गतस्तदा ॥६॥

पहिला अध्याय

श्री गजाननाय नमः ॥ आता सत्यनारायण कथेचा अर्थ सांगतो. एकदा नैमिषारण्यात राहणाऱ्या शौनकादिक ऋषींनी
 पुराण सांगणाऱ्या सूतांना प्रश्न विचारला. (१) ऋषि विचारतात, “हे मुनिश्रेष्ठा, मनांतील सर्व फले कोणत्या व्रताने
 अथवा तपश्चर्येने मिळतात ते ऐकण्याची इच्छा आहे, कृपा करुन सांगा”. (२) सूत सांगतात, मुनीहो, नारदांनी हाच
 प्रश्न भगवान् महाविष्णूंना विचारला होता. त्या वेळी विष्णूंनी नारदांना जे सांगितले तेच मी तुम्हाला सांगतो. (३) एकदा
 महायोगी नारदमुनी जनतेवर दया करावी अशा बुद्धीने लोकांत फिरत असतास मनुष्यलोकांत (भारतात) आले.(४) आणि
 मनुष्यलोकांत आपल्या पूर्वकर्माप्रमाणे अनेक योनिंमध्ये जन्म घेउन अनंत प्रकारची दुःखे सर्व लोक भोगीत आहेत
 असे पाहून (५) कोणत्या साधनाने त्यांची दुःखे नक्की नाहीशी होतील हा विचार करुन नारदमुनि वैकुंठ गेले.(६)

तत्र नारायणं देवं शुक्लवर्णं चतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्म वनमालाविभूषितम् ॥७॥ दृष्ट्वा तं देवदेवेशं
 स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ नारद उवाच ॥ नमो वाङ्मनसातीत रूपायानंतशक्तये ॥८॥ आदिमध्यांतहीनाय
 निर्गुणाय गुणात्मने ॥ सर्वेषामादिभूताय भक्तानामार्तिनाशिने ॥९॥ श्रुत्वा स्तोत्रं ततो विष्णुर्नारदं प्रत्यभाषत
 ॥ श्री भगवानुवाच ॥ किमर्थमागतो ऽसि त्वं किं ते मनसि वर्तते ॥ कथयस्व महाभाग तत्सर्वं कथयमि
 ते ॥१०॥ नारद उवाच ॥ मर्त्यलोके जनाः सर्वे नानाक्लेशसमन्विताः ॥ नानायोनिसमुत्पन्नाः पच्यन्ते
 पापकर्मभिः ॥११॥ तत्कथं शमयेन्नाथ लघूपायेन तद्वद ॥ श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं कृपाऽस्ति यदि ते मयि
 ॥१२॥

त्या वैकुंठात चार हातांत शंख, चक्र, गदा व कमळ धारण केलेल्या व पायापर्यंत रुळणारी वनमाला गळ्यात घातलेल्या,
 स्वच्छ वर्णाच्या नारायण भगवंताला पाहून त्याची स्तुती करण्यास प्रारंभ केला.(७) नारद म्हणाले, “ज्याचे स्वरूप,
 वाणी व मन यांना न कळणारे आहे व जो अनंत शक्तिमान् आहे, तो उत्पत्ती, मध्य व नाश रहित आहे, मूळचा निर्गुण
 आहे व जगाच्या आरंभकाळी जो तीन गुणांचा स्वीकार करतो व जो सर्वांचे मूळ कारण असून भक्तांची दुःखे नाहीशी
 करतो, त्या नारायणाला माझा नमस्कार असो.(८)(९) नारदमुनींनी केलेली स्तुती ऐकून भगवान् विष्णू बोलले.
 भगवान् म्हणाले, “हे मुनिवरा, आपण कोणत्या कामासाठी आलात ? तुमच्या मनात काय आहे ते मला सांगा. मी त्याचे
 समर्पक उत्तर देईन. (१०) नारद म्हणाले, “हे भगवंता, मृत्युलोकातील सर्व लोक आपण केलेल्या पाप-पुण्य कर्माप्रमाणे
 अनेक योनिंमध्ये जन्म घेऊन विविध प्रकारची दुःखे भोगीत आहेत. (११) आपली कृपा जर माझ्यावर असेल तर या
 सर्व लोकांची दुःखे कोणत्या उपायांनी नाहीशी होतील ते सर्व सांगा.” (१२)

॥ साधु पृष्टं त्वया वत्स लोकानुग्रहकांक्षया ॥ यत्कृत्वा मुच्यते मोहात्तच्छृणुष्व वदामि ते ॥१३॥ व्रतमस्ति
 महत्पुण्यं स्वर्गे मर्त्ये च दुर्लभम् ॥ तव स्नेहान्मया वत्स प्रकाशः क्रियतेऽधुना ॥ १४॥ सत्यनारायणस्यैवं
 व्रतं सम्यग्विधानतः । कृत्वा सद्यः सुखं भुक्त्वा परत्र मोक्षमाप्नुयात् ॥१५॥ तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं नारदो

**मुनिरब्रवीत् ॥ नारद उवाच ॥ किं फलं किं विधानं च कृतं केनैव तद्ब्रतम् ॥ १६ ॥ तत्सर्वं विस्तराद्ब्रूहि कदा कार्यं हि तद्
ब्रतम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दुःखशोकादिशमनं धनधान्यप्रवर्धनम् ॥ १७ ॥**

त्याचप्रमाणे हे व्रत कोणत्या काळी करावे तेही सांगा. हे नारदाचे भाषण ऐकून भगवान् म्हणाले, “हे नारदा, लोकांवर कृपा करण्याच्या हेतूने जो तू प्रश्न विचारलास तो फार सुंदर आहे. म्हणून जे व्रत केल्याने सर्व दुःखे नाहीशी होतात ते व्रत मी सांगतो. (१३) हे वत्सा नारदा, तुझ्यावर माझे प्रेम असल्यामुळे स्वर्गलोकात किंवा आजपर्यंत कोणालाही माहीत नसलेले व महापुण्यकारक असे व्रत आज तुला सांगतो. (१४) या व्रताला सत्यनारायण व्रत असे म्हणतात. हे विधिपूर्वक केले असता व्रत करणारा मनुष्य या लोकी सर्व काळ सुख भोगून शेवटी आनंदरूप मोक्षपदास जातो.” (१५) भगवान् विष्णूंचे भाषण ऐकून नारदमुनी म्हणाले, “हे नारायणा, या व्रताचे फल काय, याचा विधी काय व हे व्रत पूर्वी कोणी केले होते. (१६) ते सर्व विस्तार करून मला सांगा. “नारदा, हे व्रत दुःख शोक यांचा नाश करणारे असून धनधान्य यांची समृद्धी करणारे आहे. (१७)

**सौभाग्यसंततिकरं सर्वत्र विजयप्रदम् ॥ यस्मिन्कस्मिन्दिने मर्त्यो भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ १८ ॥ सत्यनारायणं देवं यजेच्चैव
निशामुखे ॥ ब्रह्मणैर्बान्धवैश्चैव सहितो धर्मतत्परः ॥ १९ ॥ नैवेद्यं भक्तितो दद्यात्सपादं भक्ष्यमुत्तमम् ॥ रंभाफलं घृतं
क्षीरं गोधूमस्य च चूर्णकम् ॥ २० ॥ अभावे शालिचुर्णं वा शर्करां च गुडं तथा ॥ सपादं सर्वभक्षणि चैकीकृत्य निवेदयेत्
॥ २१ ॥ विप्राय दक्षिणां दद्यात्कथां श्रुत्वा जनैः सह ॥ ततश्च बंधुभिः सार्धं विप्रांश्च प्रतिभोजयेत् ॥ २२ ॥ सपादं
भक्षयेद्भक्त्या नृत्यगीतादिकं चरेत् ॥ ततश्च स्वगृहं गच्छेत् सत्यनारायणं स्मरन् ॥ २३ ॥ एवं कृते मनुष्याणां
वांछासिद्धिर्भवेद्भुवम् ॥ विशेषतः कलियुगे लघूपायोऽस्ति भूलते ॥ २४ ॥**

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे सत्यनारायणव्रतकथायां प्रथमोध्यायः ॥

तसेच सौभाग्य व संतती देणारे, सर्व कार्यात विजयी करणारे आहे. हे व्रत भक्ती व श्रद्धा यांनी युक्त होउन ब्राम्हण व बांधव यांसह धर्मावर निष्ठा ठेवून प्रदोषकाळी (सुर्यास्तानंतर दोन तासांत) सत्यनारायणाचे पूजन करावे. (१८)(१९) केळी, दुध, शुध्द तूप, साखर, गव्हाचा रवा यांचा केलेला प्रसाद (सव्वा पावशेर, सव्वा अच्छेर किंवा सव्वा शेर असा करून) भक्तियुक्त अंतःकरणाने सत्यनारायणाला अर्पण करावा. (२०) गव्हाचा रवा न मिळेल तर तांदुळाचा रवा घ्यावा. साखर न मिळेल तर गूळ घ्यावा. वरील सर्व वस्तु सव्वा या प्रमानात एकत्र करून त्यांचा केलेला प्रसाद सत्यनारायणाला अर्पण करावा. (२१) आपले बांधव व मित्र यांसह सत्यनारायणाची कथा ऐकून ब्राम्हणाला दक्षिणा द्यावी. नंतर बांधव व ब्राम्हण यांसह भोजन करावे. (२२) नंतर भक्तिने प्रसाद भक्षण करून सत्यनारायणासमोर गायन व नृत्य करावे. हे पूजनादि, कृत्य पवित्र देवालयात करून सत्यनारायणाचे स्मरण करीत घरी यावे किंवा आपल्या घरी देवघरात पवित्र ठिकाणी करावे. (२३) पूर्वी सांगितल्याप्रमाणे भक्तिभावाने हे व्रत केले असता मनुष्यांच्या सर्व इच्छा पूर्ण होतात. कलियुगात सर्व जीवांना दुःखनाशाचा एक सोपा उपाय आहे.” (२४)

सत्यनारायण कथेतील प्रथम अध्याय या ठिकाणी पुरा झाला. हरये नमः ॥

॥ द्वितीयोध्यायः ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ अथान्यत्संप्रवक्ष्यामि कृतं येन पुरा द्विज ॥ कश्चित्काशीपुरे रम्ये ह्यासीद्विप्रोऽति निर्धनः ॥१॥ क्षुत्तृड्भ्यां व्याकुलो भूत्वा नित्यं बभ्राम भूतले ॥ दुःखितं ब्राह्मणं दृष्ट्वा भगवान् ब्राह्मणप्रियः ॥२॥ वृध्दब्राह्मणरूपस्तं पप्रच्छ द्विजमादरात् ॥ किमर्थं भ्रमसे विप्र महीं नित्यं सुदुःखितः ॥३॥ तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि कथ्यतां द्विजसत्तम ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ब्राह्मणोऽतिदरिद्रोऽहं भिक्षार्थं वै भ्रमे महीम् ॥४॥ उपायं यदि जानासि कृपया कथय प्रभो ॥ वृध्दब्राह्मण उवाच ॥ सत्यनारायणो विष्णुर्वाञ्छितार्थफलप्रदः ॥५॥ तस्य त्वं पूजनं विप्र कुरुष्व व्रतमुत्तमम् ॥ यत्कृत्वा सर्वदुःखेभ्यो मुक्तो भवति मानवः ॥६॥

अध्याय दुसरा

भगवान् म्हणाले, “नारदा, हे व्रत पूर्वी कोणी केले होते तें सांगतो. सुंदर अशा काशी नगरात एक दरिद्री ब्राह्मण राहत होता. (१), भूक व तहान यांनी पीडित होऊन तो ब्राह्मण पृथ्वीवर रोज फिरत असे. आचारनिष्ठ व धार्मिक ब्राह्मणांवर कृपा करणारा भगवान् त्या दुःखी ब्राह्मणाला पाहून (२) भगवंतानी वृध्द ब्राह्मणाचे रूप घेतले व त्या काशी नगरात ब्राह्मणाला प्रश्न विचारला, “हे ब्राह्मणा, तू दुःखी होऊन दररोज पृथ्वीवर कशासाठी फिरतोस ? (३) ते सर्व ऐकण्याची माझी इच्छा आहे. ते तू सांग.” हे भगवंतांचे भाषण ऐकून तो ब्राह्मण म्हणाला, “मी अती दरिद्री आहे. मी भिक्षा मागण्यासाठी रोज पृथ्वीवर फिरतो. (४) हे भगवंता, दारिद्र्य नाहीसे करण्याचा एखादा उपाय आपणास माहीत असेल तर कृपा करून मला सांगा.” असे ब्राह्मणाचे भाषण ऐकून भगवान् म्हणाले, “सत्यनारायण नावाचा विष्णू सर्वांच्या सर्व इच्छा पूर्ण करून मनातील फल देणारा आहे. (५) जे व्रत केले असता मनुष्य सर्व दुःखांतून मुक्त होतो. त्या सत्यनारायणाचे पूजनात्मक उत्तम व्रत तू कर.” (६)

विधानं च व्रतस्यापि विप्रायाभाष्य यत्नतः ॥ सत्यनारायणो वृध्दस्तत्रैवांतरधीयत ॥७॥ तद्व्रतं संकरिष्यामि यदुक्तं ब्राह्मणेन वै ॥ इति संचित्य विप्रोऽसौ रात्रौ निद्रां न लब्धवान् ॥८॥ ततः प्रातः समुत्थाय सत्यनारायणव्रतम् ॥ करिष्ये इति संकल्प्य भिक्षार्थमगमदद्विजः ॥९॥ तस्मिन्नेव दिने विप्रः प्रचुरं द्रव्यमाप्तवान् ॥ तेनैव बंधुभिः सार्धं सत्यस्य व्रतमाचरत् ॥१०॥ सर्वदुःखविनिर्मुक्तः सर्वसंपत्समन्वितः ॥ बभूव स द्विजश्रेष्ठो व्रतस्यास्य प्रभावतः ॥११॥ ततः प्रभृति कालं च मासि मासि व्रतं कृतम् ॥ एवं नारायणस्येदं व्रतं कृत्वा द्विजोत्तमः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो दुर्लभं मोक्षमाप्तवान् ॥१२॥ व्रतमस्य यदा विप्रः पृथिव्यां संकरिष्यति ॥ तदैव सर्वदुःखं च मनुजस्य विनश्यति ॥१३॥

त्यानंतर ब्राह्मणाला पूजनाचे सर्व विधान सांगून सत्यनारायण प्रभू तिथेच गुप्त झाले. (७) वृध्द ब्राह्मणाने सांगितलेले व्रत मी अवश्य करीन, असा ध्यास दरीद्री ब्राह्मणाला लागल्यामुळे त्याला रात्री निद्रा लागली नाही. (८) नंतर तो ब्राह्मण सकाळी उठून मी आज सत्यनारायणाचे व्रत करीन असा मनाशी निश्चय करून गावात भिक्षा मागण्यासाठी गेला. (९) त्याच दिवशी त्या ब्राह्मणाला खूप पैसा मिळाला व त्याने पूजनाची सर्व तयारी करून आपल्या बांधवांसह सत्यनारायणाचे पूजन केले. (१०) नंतर तो दरिद्री ब्राह्मण या सत्यनारायण व्रतामुळे सर्व दुःखांतून मुक्त झाला व धनधान्यांनी समृध्द होऊन आनंदी झाला. (११) त्या वेळेपासून तो ब्राह्मण प्रत्येक महिन्याला सत्यनारायण व्रत करू लागला व या व्रतामुळे सर्व पापांतून मुक्त होऊन अंती दुर्लभ अशा मोक्षाला गेला. (१२) ब्राह्मणहो, “ज्या वेळी हे सत्यनारायण व्रत जो कोणी मनुष्य भक्तिभावाने करील त्या वेळी त्याचे सर्व दुःख नाहीसे होईल.” (१३)

एवं नारायणेनोक्तं नारदाय महात्मने ॥ मया तत्कथितं विप्राः किमन्यत् कथयामि वः ॥१४॥ ऋषय ऊचुः ॥ तस्माद्विप्रात् श्रुतं केन पृथिव्यां चरितं मुने ॥ तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामः श्रध्दाऽस्माकं प्रजायते ॥१५॥ सूत उवाच ॥ शृणुध्वं मुनयः सर्वे व्रतं येन कृतं भुवि ॥ एकदा स द्विजवरो यथाविभवविस्तरैः ॥१६॥ बंधुभिः स्वजनैः सार्धं व्रतं कर्तुं समुद्यतः ॥ एतस्मिन्नंतरे काले काष्ठक्रेता समागमत् ॥१७॥ बहिः काष्ठं च संस्थाप्य विप्रस्य गृहमाययौ ॥ तृष्णया पीडितात्मा च दृष्ट्वा विप्रं कृतव्रतम् ॥१८॥ प्रणिपत्य द्विजं प्राह किमिदं क्रियते त्वया ॥ कृते किं फलमाप्नोति विस्तराद्दद मे प्रभो ॥१९॥

मुनीं हो, याप्रमाणे भगवंताने नारदांना सत्यनारायणाचे व्रत सांगितले तेच मी तुम्हाला सांगितले.” (१४) ऋषि पुन्हा विचारतात, “त्या ब्राम्हणापासून हे व्रत कोणी ऐकले व नंतर कोणी प्रत्यक्ष हे व्रत केले ते सर्व ऐकण्याची इच्छा आहे व श्रद्धा पण आहे.” (१५) सूत म्हणतात, “ मुनिहो, हे व्रत पृथ्वीवर कोणी केले ते सांगतो ऐका. एकदा हा ब्राम्हण आपल्या वैभवाप्रमाणे आपले बांधव व इष्टमित्र यांसह आनंदाने व भक्तिने हे व्रत करीत असताना लाकडे विकणारा एक मोळीविक्या त्या ठिकाणी आला. (१६)(१७) तो मोळीविक्या तहानेने व्याकूळ झालेला असल्यामुळे डोक्यावरील मोळी बाहेर ठेवून ब्राम्हणाच्या घरी गेला व तो व्रत करीत आहे असे पाहून (१८) त्याला नमस्कार केला व विचारले, “महाराज, आपण हे काय करीत आहात ? व हे व्रत केल्याने काय फळ मिळते ते विस्तारपूर्वक सांगा ”(१९)

विप्र उवाच ॥ सत्यनारायणस्येदं व्रतं सर्वेप्सितप्रदम् ॥ तस्य प्रसादान्मे सर्वं धनधान्यादिकं महत् ॥२०॥ तस्मादेतद्व्रतं ज्ञात्वा काष्ठक्रेताऽति हर्षितः ॥ पपौ जलं प्रसादं च भुक्त्वा स नगरं ययौ ॥२१॥ सत्यनारायणं देवं मनसा इत्येऽ चिंतयत् ॥ काष्ठं विक्रयतो ग्रामे प्राप्यते चाद्य यध्वनम् ॥२२॥ तेनैव सत्यदेवस्य करिष्ये व्रतमुत्तमम् ॥ इति संचित्य मनसा काष्ठं धृत्वा तु मस्तके ॥२३॥

ब्राम्हण म्हणाला, “सर्व इच्छा पूर्ण करणारे असे हे सत्यनारायणाचे व्रत आहे. त्याच्याच कृपाप्रसादाने मला पुष्कळ धनधान्य मिळाले आहे.” (२०) नंतर त्या मोळीविक्याने हे व्रत समजावून घेतले व अती आनंदाने प्रसाद भक्षण करून पाणी पिऊन शहरात मोळी विकण्यासाठी गेला. (२१) सत्यनारायणाचे चिंतन करीत लाकडाची मोळी डोक्यावर घेऊन या गावात लाकडे विकून जे द्रव्य मिळेल त्या द्रव्याने मी सत्यनारायणाचे उत्तम पूजन करीन,असा मनाशी त्याने निश्चय वेगला व (२२)(२३)

जगाम नगरे रम्ये धनिनां यत्र संस्थितिः ॥ तद्दिने काष्ठमूल्यं च द्विगुणं प्राप्तवानसौ ॥२४॥ ततः प्रसन्नहृदयः सुपक्वं कदलीफलम् ॥ शर्करां घृतदुग्धे च गोधूमस्य च चूर्णकम् ॥२५॥ कृत्वैकत्र सपादं च गृहीत्वा स्वगृहं ययौ ॥ ततो बन्धून् समाहूय चकार विधिना व्रतम् ॥२६॥ तद्व्रतस्य प्रभावेण धनपुत्रान्वितोऽभवत् ॥ इहलोके सुखं भुक्त्वा चान्ते सत्यपुरं ययौ ॥२७॥

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे श्रीसत्यनारायण व्रतकथायां द्वितीयोऽध्यायः

धनिक लोक ज्या भागात राहात होते तिथे गेला व त्या दिवशी त्याला दुप्पट द्रव्य मिळाले.(२४) नंतर त्याने आनंदी अंतःकरणाने उत्तम पिकलेली केळी, साखर, तूप, दुध, गव्हाचा रवा सव्वा या प्रमाणे खरेदी करून आपल्या घरी आला व आपले बांधव व इष्टमित्र यांना बोलवून विधिपूर्वक यथासांग सत्यनारायणाचे पूजन केले.(२५)(२६) या सत्यनारायण व्रताच्या प्रभावाने तो मोळीविक्या धनधान्य व पुत्र इत्यादी संपत्तीने युक्त झाला व या लोकांत सुख भोगून शेवटी सत्यनारायण प्रभूंच्या लोकी गेला.” (२७)

या ठिकाणी सत्यनारायण कथेतील दुसरा अध्याय समाप्त झाला. हरये नमः ॥

॥ अथ तृतीयोध्यायः ॥

सूत उवाच ॥ पुनरग्रे प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं मुनिसत्तमाः ॥ पुरा चोल्कामुखो नाम नृपश्चासीन्महीपतिः ॥१॥ जितेंद्रियः सत्यवादी ययौ देवालयं प्रति ॥ दिने दिने धनं दत्त्वा द्विजान् संतोषयन् सुधीः ॥२॥ भार्या तस्य प्रमुग्धा च सरोजवदना सती ॥ भद्रशीला नदीतीरे सत्यस्य व्रतमाचरत् ॥३॥ एतस्मिन्नंतरे काले साधुरेकः समागतः ॥ वाणिज्यार्थं बहुधनैरनेकैः परिपूरितः ॥४॥ नावं संस्थाप्य तत्तीरे जगाम नृपतिं प्रति ॥ दृष्ट्वा स व्रतिनं भूपं पप्रच्छ विनयान्वितः ॥५॥ साधुरुवाच ॥ किमिदं कुरुषे राजन् भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ प्रकाशं कुरु तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि साप्रतम् ॥६॥

अध्याय तिसरा

सूत सांगतात, “ऋषिहो, याविषयीं आणखी एक कथा सांगतो ऐका. पूर्वी या पृथ्वीवर उल्कामुख नावाचा एक सार्वभौम राजा होता (१). तो जितेंद्रिय व सत्य बोलणारा, भक्तिमान् व बुद्धिमान् होता. तो देवळांत जाऊन प्रत्येक दिवशीं ब्राह्मणांना द्रव्य देऊन संतुष्ट करीत असे (२). त्याची भार्या पतिव्रता आणि अत्यंत रूपवान् होती. एके दिवशी तो राजा स्त्रीसह नदीच्या तीरावर सत्यनारायणाचे पूजन करीत होता (३). त्या वेळीं एक साधु वाणी व्यापारासाठी पुष्कळ द्रव्य घेऊन त्या ठिकाणीं आला. (४) व नौका नदीच्या तीरावर उभी करून राजाच्या जवळ आला व व्रत करणाऱ्या राजाला पाहून अत्यंत विनयाने विचारु लागला. (५) “हे राजा, भक्तियुक्त अंतःकरणाने हे तू काय करीत आहेस ते सविस्तर मला सांग. माझी ऐकण्याची इच्छा आहे.” (६)

राजोवाच ॥ पूजनं क्रियते साधो विष्णोरतुलतेजसः ॥ व्रतं च स्वजनैः सार्धं पुत्राद्यावाप्तिकांम्यया ॥७॥ भूपस्य वचनं श्रुत्वा साधुः प्रोवाच सादरम् ॥ सर्वं कथय मे राजन् करिष्येऽहं तवोदिम् ॥८॥ ममापि संततिर्नास्ति एतस्माज्जायते ध्रुवम् ॥ ततो निवृत्य वाणिज्यात् सानंदो गृहमागतः ॥९॥ भार्यायै कथितं सर्वं व्रतं संततिदायकम् ॥ तदा व्रतं करिष्यामि यदा मे संततिर्भवेत् ॥१०॥ इति लीलावतीं प्राह पत्नीं साधुः स सत्तमः ॥ एकस्मिन्दिवसे तस्य भार्या लीलावती सती ॥११॥ भक्तियुक्तानंदचित्ताऽभवधर्मपरायणा ॥ गर्भिणी साऽभवत्तस्य भार्या सत्यप्रसादतः ॥१२॥

राजा म्हणाला, “हे साधो, पुत्र, धन वगैरे प्राप्त व्हावे या हेतूने अतुल तेजस्वी, सर्व मनोरथ पूर्ण करणाऱ्या सत्यनारायण पूजनात्मक विष्णूंचे मी बांधवांसह व्रत करीत आहे.” (७) राजाचे हे वाक्य ऐकून अत्यंत आदराने साधु वाणी म्हणाला, “महाराज, आपण हे व्रत विस्तार करून मला सांगा, जसे सांगाल तसे मी करीन. (८) मला पण संतती नाही, ती या व्रतामुळ नक्की होईल.” असे बोलून व्यापारासाठी अन्य गावी न जाता आनंदाने साधु वाणी घरी परत आला. (९) व त्याने संतती देणारे हे व्रत आपल्या भार्येला सांगितले. ज्या वेळी मला संतती होईल त्या वेळी मी सत्यनारायणाचे व्रत करीन असा नवस पण त्याने केला. (१०) अशा प्रकारचे व्रत शीलवान साधु वाण्याने आपल्या भार्येला सांगितले. नंतर पतिव्रता असलेली त्याची भार्या आनंदी अंतःकरणाने पतीची सेवा करीत असता, सत्यनारायणाच्या कृपाप्रसादाने गर्भवती झाली. (११)(१२)

दशमे मासि वै तस्याः कन्यारत्नमजायत ॥ दिने दिने सा ववृधे शुक्लपक्षे यथा शशी ॥ १३ ॥ नाम्ना कलावती चेति तन्नामकरणं कृतम् ॥ ततो लीलावती प्राह स्वामिनं मधुरं वचः ॥१४॥ न करोषि किमर्थं वै पुरा संकल्पितं व्रतम् ॥ साधुरुवाच ॥ विवाहसमये तस्याः करिष्यामि व्रतं प्रिये ॥१५॥ इति भार्या समाश्वास्य जगाम नगरं प्रति ॥ ततः कलावती कन्या ववृधे पितृवेश्मनि ॥१६॥ दृष्ट्वा कन्यां ततः साधुर्नगरे सखिभिः सह ॥ मंत्रयित्वा द्रुत दूतं प्रेषयामास धर्मवित् ॥१७॥ विवाहार्थं च कन्याया वरं श्रेष्ठं विचारय ॥ तेनाज्ञप्तश्च दूतोऽसौ कांचनं नगरं ययौ ॥१८॥

नंतर तिला दहावा महिना सुरु होताच एक कन्या रत्न झाले. ती कन्या शुक्ल पक्षांतील चंद्राप्रमाणे प्रत्येक दिवशी वाढू लागली म्हणूनच तिचे नाव कलावती असे ठेवले. नंतर काही दिवसांनी त्या लीलावतीने साधु वाण्याला मधुर वाणीने प्रश्न विचारला. (१३)(१४) “महाराज, पूर्वी नवस केलेले सत्यनारायणाचे व्रत आपण का करीत नाही?” असा तिचा प्रश्न ऐकून साधु वाणी म्हणाला, “प्रिये कलावतीच्या लग्नाच्या वेळी हे सत्यनारायणाचे व्रत मी करीन,” (१५) अशा प्रकारे भार्येचे समाधान करून व्यापारासाठी साधु वाणी दुसऱ्या गावांला निघून गेला. त्याची कन्या कलावती गुणांनी व वयाने मोठी होऊं लागली (१६). साधु वाण्याने आपली मुलगी लग्नाला

योग्य झाली आहे असे पाहून मित्रमंडळींबरोबर विचार केला व लगेच उत्तम वर शोधण्यासाठी एका दूताला आज्ञा केली. तो दूत आज्ञेप्रमाणे वर शोधण्यासाठी कांचन नांवाच्या नगराला आला. (१७)(१८)

तस्मादेकं वणिकपुत्रं समादायागतो हि सः ।। दृष्ट्वा तु सुंदरं बालं वणिकपुत्रं गुणान्वितम् ।। १९ ।। ज्ञातिभिर्बन्धुभिः सार्धं परितुष्टेन चेतसा ।। दत्तवान् साधुः पुत्राय कन्यां विधिविधानतः ।। २० ।। ततोऽभाग्यवशात्तेन विस्मृतं व्रतमुत्तमम् ।। विवाहसमये तस्यास्तेन रुष्टोऽभवत्प्रभुः ।। २१ ।। ततः कालेन नियतो निजकर्मविशारदः ।। वाणिज्यार्थं गतः शीघ्रं जामातृसहितो वणिक् ।। २२ ।। रत्नसारपुरे रम्ये गत्वा सिंधुसमीपतः ।। वाणिज्यमकरोत् साधुर्जामाता श्रीमता सह ।। २३ ।। तौ गतौ नगरे रम्ये चंद्रकेतोर्नृपस्य च ।। एतस्मिन्नेव काले तु सत्यनाराणः प्रभुः ।। २४ ।। भ्रष्टप्रतिज्ञमालोक्य शापं तस्मै प्रदत्तवान् ।। दारुणं कठिणं चास्य महद्दुःखं भविष्यति ।। २५ ।।

नंतर तो दूत एका वाण्याच्या मुलाला घेऊन परत आला. त्या वेळी सर्वगुणसंपन्न व सुंदर अशा वाण्याच्या मुलाला पाहून (१९) त्या साधु वाण्याने आपल्या ज्ञातिबांधवांसह आनंदी अंतःकरणाने त्या वैश्यपुत्राला विधियुक्त कन्यादान केले. (२०) त्या विवाहाच्या वेळी दुर्दैवाने पूर्वी नवस केलेले सत्यनारायणाचे व्रत करण्यास तो विसरला. त्यामुळे त्याच्यावर भगवान् रागावले. (२१) नंतर तो व्यापारांत चतुर असणारा साधु वाणी काळाच्या प्रेरणेप्रमाणे व्यापारासाठी जांवयासह निघून गेला. (२२) आणि सिंधु नदीच्या जवळ असणाऱ्या रम्य अशा रत्नसारपुरामध्ये जाऊन आपल्या श्रीमान् जावयासह व्यापार करू लागला. (२३) ते दोघे चंद्रकेतू राजाच्या नगरांत व्यापार करीत असता काल उत्तम गेला. इतक्यांतच सत्यनारायणप्रभूंनी, हा वाणी आपल्या सत्यनारायणपूजनाच्या प्रतिज्ञेपासून भ्रष्ट झाला आहे म्हणून, त्याला भयंकर दुःख प्राप्त होवो असा शाप दिला. (२४) (२५)

एकस्मिन् दिवसे राज्ञो धनमादाय तस्करः ।। तत्रैव चागतश्चोरो वणिजौ यत्र संस्थितौ ।। २६ ।। तत्पश्चाद्धावकान् दूतान् दृष्ट्वा भीतेन चेतसा ।। धनं संस्थाप्य तत्रैव स तु शीघ्रमलक्षितः ।। २७ ।। ततो दूताः समायाता यत्रास्ते सज्जनो वणिक् ।। दृष्ट्वा नृपधनं तत्र बध्वा दूतैर्वणिक्सुतौ ।। २८ ।। हर्षेण धावमानाश्च ऊचुर्नृपसमीपतः ।। तस्करौ द्वौ समानीतौ विलोक्याज्ञापय प्रभो ।। २९ ।। राज्ञाज्ञप्तस्ततः शीघ्रं दृढं बद्ध्वा तु तावुभौ ।। स्थापितौ द्वौ महादुर्गे कारागारेऽविचारतः ।। ३० ।।

शाप दिल्यानंतर थोड्याच दिवसांत चंद्रकेतूच्या राजवाड्यात चोरी झाली व तो चोर चोरलेले द्रव्य घेऊन साधु वाणी ज्या ठिकाणी राहात होता त्या ठिकाणी आला. (२६) आपल्या मागून राजदूत येत आहे असे पाहून तो चोर घाबरला व चोरलेले द्रव्य साधु वाण्याच्या दाराजवळ टाकून पळून गेला. (२७) इतक्यात ते राजदूत सज्जन साधु वाणी ज्या ठिकाणी राहात होता त्या ठिकाणी आले व त्यांनी चोरीस गेलेले राजद्रव्य त्या ठिकाणी पाहिले व हेच ते चोर आहेत असे समजून त्या दोघांस बांधले; (२८) व आनंदाने धावत धावत त्या दोघांना राजाजवळ आणले व म्हणाले, “महाराज, आपले द्रव्य चोरलेले हे पाहा दोन चोर आपणांसमोर आणले आहेत, आज्ञा करावी.” (२९) राजाने विशेष विचार न करताच त्यांना बंदिशाळेत टाकण्याची आज्ञा केली व लगेच राजदूतांनी त्या दोघांना बेड्या घालून किल्ल्यांतील कारागृहात टाकले. (३०)

मायया सत्यदेवस्य न श्रुतं कैस्तयोर्वचः ।। अतस्तयोर्धनं राज्ञा गृहीतं चंद्रकेतुना ।। ३१ ।। तच्छापाच्च गृहे तस्य भार्या चैवातिदुःखिता ।। चोरेणापहृतं सर्वं गृहे यच्च स्थितं धनम् ।। ३२ ।। आधिव्याधिसमायुक्ता क्षुत्पिपासातिदुःखिता ।। अन्नचिंतापरा भूत्वा बभ्राम च गृहे गृहे ।। ३३ ।। कलावती तु कन्यापि बभ्राम प्रतिवासरम् ।। एकस्मिन्दिवसे जाता क्षुधार्ता द्विजमंदिरम् ।। गत्वाऽपश्यद्ब्रतं तत्र सत्यनारायणस्य च ।। ३४ ।। उपविश्य कथां श्रुत्वा वरं प्रार्थितवत्यपि ।। प्रसाद भक्षणं कृत्वा ययौ रात्रौ गृहं प्रति ।। ३५ ।।

त्या वेळी आम्ही चोर नाही असे म्हणत होते, परंतु सत्यदेवाच्या मायेमुळे त्यांचे बोलणे कोणी ऐकले नाही. उलट साधु वाण्याचेच सर्व द्रव्य जप्त केले. (३१) सत्यनारायणाच्या शापामुळे साधु वाण्याच्या भार्येला पण फार दुःख प्राप्त झाले व त्याच्या घरातील सर्व द्रव्य चोरांनी नेले. (३२) तेव्हापासून मानसिक दुःख व रोग यांनी व्याप्त होऊन क्षुधा व तृषा यांनी दुःखी झालेली साधु वाण्याची भार्या प्रत्येक घरी भिक्षा मागण्यासाठी फिरू लागली. (३३) साधु वाण्याची मुलगी कलावती पण घरोघरी भिक्षा मागू लागली.

एक दिवस ती कलावती भुकेने व्याकुळ झालेली असताना एका ब्राम्हणाच्या घरी गेली व त्या ठिकाणी तिने सत्यनारायणाचे पूजन चाललेले पाहिले, (३४) अणि तिथे बसली व कथा ऐकून सत्यनारायणप्रभूंची दुःख निवारण्यासाठी प्रार्थना केली व प्रसाद भक्षण करुन आपल्या घरी गेली. (३५)

माता कलावतीं कन्यां पृच्छयामास प्रेमतः ।। पुत्रि रात्रौ स्थिता कुत्र किं ते मनसि वर्तते ।।३६ ।। कन्या कलावती प्राह मातरं प्रति सत्त्वरम् ।। द्विजालये व्रतं मातर्दृष्टं वांछितसिद्धिदम् ।।३७ ।। तच्छ्रुत्वा कन्यकावाक्यं व्रतं कर्तुं समुद्यता ।। सा मुदा तु वणिग्भार्या सत्यनारायणस्य च ।।३८ ।। व्रतं चक्रे सैव साध्वी बंधुभिः स्वजनैः सह ।। भर्तृजामातरौ क्षिप्रमागच्छेतां स्वमाश्रमम् ।।३९ ।। अपराधं च मे भर्तृजामातुः क्षन्तुमर्हसि ।। इति दिव्यं वरं वद्रे सत्यदेवं पुनःपुनः ।।४० ।। व्रतेनानेन तुष्टोऽसौ सत्यनारायणः प्रभु ।। दर्शयामास स्वप्नं हि चंद्रकेतुं नृपोत्तमम् ।।४१ ।।

त्या वेळी फार रात्र झाली होती. त्यामुळे आईने कलावतीस प्रेमाने विचारले की, “हे मुली, तु इतकी रात्र कुठे होतीस ? तुझ्या मनात काय विचार चालू आहे ?” ते ऐकून कलावती म्हणाली, “मी एका ब्राम्हणाच्या घरी सर्व इच्छा पूर्ण करणारे व्रत पाहिले.” (३६)(३७) मुलीचे वाक्य ऐकून आनंदी झालेली साधू वाण्याची भार्या सत्यनारायणाचे व्रत करण्यास तयार झाली (३८) व त्या पतिव्रता असणाऱ्या साधू वाण्याच्या भार्येने आपला पती व जावई लवकर घरी येवोत असा संकल्प करुन बांधव व इतर स्वजनांसह सत्यनारायणाचे पूजन केले. (३९) “हे भगवंता, माझ्या पतीचे व जावयाचे अपराध क्षमा करण्यास आपण समर्थ आहात अशी सत्यनारायणाची प्रार्थना केली. त्या प्रार्थनेमुळे भगवान् सत्यानारायण संतुष्ट झाले. (४०) नंतर चंद्रकेतुच्या स्वप्नात जाऊन त्यांनी सांगितले, “नृपश्रेष्ठा, तू जे दोन वाणी बंदिशाळेत टाकले आहेस त्यांना सकाळी सोडून दे. (४१)

बंदिनौ मोचय प्रातर्वणिजौ नृपसत्तम ।। देयं धनं च तत्सर्वं गृहीतं यत्त्वायाऽधुना ।।४२ ।। नो चेत्त्वां नाशयिष्यामि सराज्यधनपुत्रकम् ।। एवमाभाष्य राजानं ध्यानगम्योऽभवत्प्रभुः ।।४३ ।। ततः प्रभतसमये राजाच स्वजनैःसह ।। उपविष्य सभामध्ये प्राह स्वप्नं जनं प्रति ।। ४४ ।। बध्दौ वणिजनौ शीघ्रं मोचयध्वं वणिक्सुतौ ।। इति राज्ञो वचः श्रुत्वा मोचयित्वा महाजनौ ।।४५ ।।

तसेच हे राजा, तू जे त्यांचे धन घेतले आहेस ते त्यांना परत दे. असे जर तू न करशील तर धन, पुत्र व राज्य यांसह मी तुझा नाश करीन.” (४२) असे राजास स्वप्नात सांगून सत्यनारायण भगवान् अदृश्य झाले. नंतर प्रातःकाळी राजाने सभेमध्ये बसून स्वजनांसह सर्वांना ते स्वप्न सांगितले व जे दोन वाणी आपण बंदिशाळेत टाकले आहेत, त्यांना लवकर मुक्त करा अशी दूतांना आज्ञा केली.(४३)(४४) दूतांनी राजाच्या आज्ञेप्रमाणे साधू वाणी व त्याचा जावई या दोघांना बंधमुक्त करुन राजाच्या समोर आणले व हात जोडून नम्रतेने म्हणाले.(४५)

समानीय नृपस्याग्रे प्राहुस्ते विनयान्विताः ।। आनीतौ द्वौ वणिक्पुत्रौ मुक्तौ निगडबंधनात् ।।४६ ।। ततो महाजनौ नत्वा चंद्रकेतुं नृपोत्तमम् ।। स्मरंतौ पूर्ववृत्तान्तं नोचतुर्भयविह्वलौ ।।४७ ।। राजा वणिक्सुतौ वीक्ष्य वचः प्रोवाच सादरम् ।। दैवात्प्राप्तं महद्दुःखमिदानीं नास्ति वै भयम् ।।४८ ।। तदा निगडसंत्यागं क्षौरकर्माद्यकारयत् ।। वस्त्रालंकारकं दत्त्वा परितोष्य नृपश्च तौ ।।४९ ।। पुरस्कृत्य वणिक्पुत्रौ वचसातोषयत्भृशम् ।। पुरा हृतं तु यदद्रव्यं द्विगुणीकृत्य दत्तवान् ।।५० ।। प्रोवाचतौ ततो राजा गच्छ साधो निजाश्रमम् ।। राजानं प्रणिपत्याह गंतव्यं त्वत्प्रसादतः ।।५१ ।।

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे सत्यनारायणव्रतकथायां तृतीयोध्यायः ।।

“महाराज, आपल्या आज्ञेप्रमाणे बंदिशाळेतून मुक्त करुन दोनही वैश्यपुत्र आणले आहेत. ” नंतर साधू वाणी व त्याचा जावई यांनी चंद्रकेतु राजाला नमस्कार केला व पूर्विचा वृत्तान्त आठवून शिक्षेच्या भितीमुळे त्यांनी काहीच भाषण केले नाही. (४६) त्या दोघा वाण्यांना पाहून चंद्रकेतु राजा आदराने म्हणाला, “वैश्यहो, दैवयोगाने तुम्हाला दुःख भोगावे लागले. आता भीती नाही.” असे बोलून त्यांच्या बेड्या काढवून क्षौरकर्म व मंगलस्नान करविले. (४७)(४८)नंतर त्या दोघांना वस्त्र व अलंकार देऊन गौरव केला व नम्र भाषणाने त्यांना अत्यंत संतुष्ट केले. (४९) व त्या वाण्याचे जे द्रव्य घेतले होते ते त्यांना दुप्पट करुन परत दिले व म्हणाला, “हे साधो, आपण आपल्या घरी जा.” नंतर त्या दोघांनी राजाला नमस्कार केला व म्हणाले, “आम्ही आपल्या कृपेने आता घरी जातो.” (५०)(५१)

या ठिकाणी सत्यनारायण कथेतील तिसरा अध्याय समाप्त झाला.

अथ चतुर्थोऽध्यायः

सूत उवाच ॥ यात्रां तु कृतवान् साधुर्मगलायनपूर्विकाम् ॥ ब्राम्हणाय धनं दत्त्वा तदा तु नगरं ययौ ॥१॥ कियदूरे गते साधौ सत्यनारायणः प्रभुः ॥ जिज्ञासां कृतवान् साधो किमस्ति तव नौरिथितम् ॥२॥ ततो महाजनौ मत्तौ हेलया च प्रहस्य वै ॥ कथं पृच्छसि भो दंडिन् मुद्रां नेतुं किमिच्छसि ॥३॥ लतापत्रादिकं चैव वर्तते तरणौ मम ॥ निष्ठुरं च वचः श्रुत्वा सत्यं भवतु ते वचः ॥४॥ एवमुक्त्वा गतः शीघ्रं दंडी तस्य समीपतः ॥ कियद्दूरे ततो गत्वा स्थितः सिंधूसमीपतः ॥५॥ गते दंडिनि साधुश्च कृतनित्यक्रियस्तदा ॥ उत्थितां तरणीं दृष्ट्वा विस्मयं परमं ययौ ॥६॥

अध्याय चवथा

नंतर साधु वाण्याने आपणांस वाटेत विघ्ने येऊ नयेत म्हणून ब्राम्हणांस दक्षिणा देऊन आशिर्वाद घेतला व जावयासह स्वतःच्या नगराकडे निघाला. (१) तो साधू वाणी काही दूर गेल्यावर संन्यास वेष धारण करून सत्यनारायण प्रभूंनी साधू वाण्याची परिक्षा करण्यासाठी “हे साधू, या तुझ्या नौकेत काय आहे” असा प्रश्न विचारला. (२) धनाने उन्मत्त झालेले ते दोन वाणी त्याची निंदा करून हसू लागले व म्हणाले, “संन्यासी बुवा, आमचे द्रव्य नेण्याची तुमची इच्छा आहे काय? (३) आमची नौका वेली व पाने यांनी भरलेली आहे.” असे साधू वाण्याचे उन्मत्तपणाचे भाषण ऐकून भगवान म्हणाले, “तुझे बोलने खरे होवो.” (४) असे बोलून संन्यास वेष धारण केलेले भगवान तिथून निघून गेले व तिथून थोड्याच अंतरावर असलेल्या समुद्राच्या तीरावर बसले. (५) संन्यासी गेल्यावर साधू वाण्याने आपले नित्य कर्म केले व नौकेकडे गेला आणि पाहिले तो हलकेपणामुळे नौका वर आलेली पाहून साधू वाणी आश्चर्यचकीत झाला. (६)

दृष्ट्वा लतादिकं चैव मूर्च्छितो न्यपतद्भुवि ॥ लब्धसंज्ञो वणिक्पुत्रस्ततश्चिंतान्वितोऽभवत् ॥७॥ तदा तु दुहितुः कांतो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ किमर्थं क्रियते शोकः शापो दत्तश्च दंडिना ॥७॥ शक्यते तेन सर्वं हि कर्तुं चात्र न संशयः ॥ अतस्तच्छरणं यामो वाञ्छितार्थो भविष्यति ॥९॥ जामातुर्वचनं श्रुत्वा तत्सकाशं गतस्तदा ॥ दृष्ट्वा च दंडिनं भक्त्या नत्वा प्रोवाच सादरम् ॥१०॥ क्षमस्व चापराधं मे यदुत्कं तव सन्निधौ ॥ एवं पुनः पुनर्नत्वा महाशोकाकुलोऽभवत् ॥११॥

नौकेत वेली व पाने पाहून तो साधू वाणी मुच्छा येऊन खाली पडला. नंतर थोड्या वेळाने सावध होऊन चिंता करू लागला. (७) त्यावेळी साधू वाण्याचा जावई म्हणाला, “महाराज, आपण शोक का करता? संन्याशाने जो आपणास शाप दिला त्यामुळेच हा सर्व प्रकार घडला आहे. (८) तो संन्यासी पाहीजे ते करण्यास समर्थ आहे, म्हणून आपण त्याला शरण जाऊ म्हणजे आपले सर्व मनोरथ पूर्ण होतील,” (९) असे जावयाचे भाषण ऐकून, साधू वाणी यतीजवळ गेला व त्याला पाहून भक्तिने नमस्कार केला व आदराने बोलू लागला. (१०) “महाराज मी जे आपल्याजवळ खोटे बोललो त्या अपराधाची क्षमा करा,” असे म्हणून वारंवार नमस्कार केला व तो साधू वाणी अतिशय दुःखी झाला. संन्यासवेषधारी भगवान् शोकाकुल साधू वाण्याला म्हणाले, “शोक करू नको.” (११)

प्रोवाच वचनं दंडी विलपन्तं विलोक्य च ॥ मा रोदीः शृणु मद्वाक्यं मम पूजाबहिर्मुखः ॥१२॥ ममाज्ञया च दुर्बुध्दे लब्धं दुःखं मुहुर्मुहुः ॥ तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं स्तुतिं कर्तुं समुद्यतः ॥१३॥ साधुरुवाच ॥ त्वन्माया मोहिताः सर्वे ब्रह्माद्यास्त्रिदिवोकसः ॥ न जानन्ति गुणान् रूपं तवाश्चर्यमिदं प्रभो ॥१४॥ मूढोऽहं त्वां कथं जाने मोहितस्तव मायया ॥ प्रसीद पूजयिष्यामि यथाविभवविस्तरैः ॥१५॥ पुरा वित्तं च तत्सर्वं त्राहि मां शरणागतम् ॥ श्रुत्वा भक्तियुतं वाक्यं परितुष्टो जनार्दनः ॥१६॥ वरं च वाञ्छितं दत्त्वा तत्रैवांतर्दधे हरिः ॥ ततो नावं समारुह्य दृष्ट्वा विन्तप्रपूरितां ॥१७॥ कृपया सत्यदेवस्य सफलं वाञ्छितं मम ॥ इत्युक्त्वा स्वजनैः सार्धं पूजां कृत्वा यथाविधि ॥१८॥ हर्षेण चाभवत्पूर्णः सत्यदेवप्रसादतः ॥ नावं संयोज्य यत्नेन स्वदेशगमनं कृतम् ॥१९॥

मी सांगतो ते ऐक. तू माझ्या पूजने विषयी पराडमुख आहेस (१२) व म्हणूनच माझ्या आज्ञेने तुला वारंवार दुःख प्राप्त झाले.” हे ऐकून साधू वाणी भगवंताची स्तुती करू लागला. (१३) साधू वाणी म्हणाला, “ तुझ्या मायेने मोहीत झालेले ब्रम्हादिक देवही तुझे गुण जाणू शकत नाहीत. हे प्रभू, हे आश्चर्य आहे. (१४) “तुमच्या मायेने मोहीत झालेला मी मुखर्ष आहे. मी आपणास कसा जाणेन ? माझ्यावर कृपा करा. मी यथाशक्ति आपले पूजन करेन. (१५) मी आपणांस शरण आलो आहे. माझे रक्षण करा. माझे पूर्विचे द्रव्य मला मिळावे.” असे साधू वाण्याने भक्तिभावयुक्त वाक्य ऐकून भगवान संतुष्ट झाले. (१६) व साधू वाण्याला इच्छित वर देऊन अदृश्य झाले. नंतर साधू वाण्याने नौकेवर जाऊन पाहीले तो पूर्वप्रमाने नौका भरलेली आहे असे दिसले; (१७) व सत्यनारायणाच्या कृपेनेच हे सर्व मला मिळाले असे म्हणून साधू वाण्याने आपल्या बांधवांसह सत्यनारायणाचे यथासांग पूजन केले. (१८) व सत्यनारायणाच्या कृपाप्रसादाने आनंदी झाला व प्रयत्नाने नौका लोटून आपल्या घरी गेला. (१९)

साधुर्जामातरं प्राह पश्य रत्नपुरीं मम ।। दूतं च प्रेषयामास निजवित्तस्य रक्षकम् ।। २० ।। दूतोऽसौ नगरं गत्वा साधुभार्या विलोक्य च ।। प्रोवाच वाञ्छितं वाक्यं नत्वा बध्वांजलिस्तदा ।। २१ ।। निकटे नगरस्यैव जामात्रा सहितो वणिक् ।। आगतो बंधुवर्गोश्च वित्तैश्च बहुभिर्युतः ।। २२ ।। श्रुत्वा दूतमुखाद्वाक्यं महाहर्षवती सती ।। सत्यपूजां कुरुष्वेति प्रोवाच तनुजां प्रति ।। ब्रजामि शीघ्रमागच्छ साधुसंदर्शनाय च ।। २३ ।। इति मातृवचः श्रुत्वा व्रतं कृत्वा समाप्य च ।। प्रसादं च परित्यज्य गता साऽपि पतिं प्रति ।। २४ ।। तेन रुष्टः सत्यदेवो भर्तारं तरणीं तथा ।। संहृत्य च धनैः सार्धं जले तस्यावमज्जयत् ।। २५ ।। ततः कलावती कन्या न विलोक्य निजं पतिम् ।। शोकेन महता तत्र रुदती चापतद्भुवि ।। २६ ।।

नंतर साधूवाणी जावयाला म्हणाला, “ही पाहा माझी रत्नपुरी नगरी.” असे बोलून द्रव्याचे रक्षण करणारा एक दूत घरी पाठविला. (२०) तो दूत नगरात गेला व साधू वाण्याच्या भार्येला पाहून त्याने नमस्कार केला व हात जोडून तिला अपेक्षित असणारे वाक्य बोलू लागला. (२१) तो म्हणाला, “बांधव व पुष्कळ द्रव्य यांसह साधू वाणी जावयास बरोबर घेऊन आपल्या नगराच्या जवळ आले आहेत,” (२२) असे दूताचे वाक्य ऐकून आनंदी झालेल्या साधू वाण्याच्या भार्येने मुलीला सत्यनारायणाची पूजा कर असे सांगितले व आपण लवकर पतिदर्शनासाठी गेली. (२३) आईचे वाक्य ऐकून तिने सत्यनारायणाचे व्रत पुर्ण केले. परंतु प्रसाद भक्षण न करता पतीदर्शनासाठी उत्सुक झालेली ती तशीच गेली. (२४) त्यामुळे रागवलेल्या सत्यनारायण प्रभूंनी तिचा पती असलेली नौका द्रव्यांसह पाण्यांत बुडविली. (२५) त्या वेळी त्या ठिकाणी आलेल्या कलावतीला तिचा पती दिसला नाही, त्यामुळे अत्यंत शोकाने विव्ळत होऊन ती रडत भूमीवर पडली. (२६)

दृष्ट्वा तथाविधां नावं कन्यां च बहुदःखिताम् ।। २७ ।। भीतेन मनसा साधुः किमाश्चर्यमिदं भवेत् ।। चिंत्यमानाश्च ते सर्वे बभूवुस्तरिवाहकाः ।। २८ ।। ततो लीलावतीं कन्यां दृष्ट्वा सा विह्वलाऽभवत् ।। विललापातिदुःखेन भर्तारं चेदमब्रवीत् हता ।। २९ ।। इदानी नौकया सार्धं कथं सोऽभूदलक्षितः ।। न जाने कस्य देवस्य हेलया चैव सा हता ।। ३० ।। सत्यदेवस्य माहात्म्यं ज्ञातुं वा केन शक्यते ।। इत्युक्त्वा विललापैव ततश्च स्वजनैः सह ।। ३१ ।। ततो लीलावती कन्यां क्रोडे कृत्वा रुरोद ह ।। ३२ ।। ततः कलावतीं कन्या नष्टे स्वामिनि दुःखिता ।। गृहीत्वा पादुके तस्याऽनुगंतुं मनो दधे ।। ३३ ।।

बुडालेली नौका व त्यामुळे दुःखी झालेली आपली कन्या पाहून भयभीत अंतःकरणाने साधू वाणी नावड्यांसह हा काय चमत्कार आहे असे म्हणून विचार करू लागला. (२७) (२८) नंतर लीलावती आपल्या कन्येची ती अवस्था पाहून दुःखी झाली व आक्रोश करून आपल्या पतीला म्हणाली, (२९) (३०) “अहो, एवढ्या थोड्या अवधीत नौकेसह कलावतीचा पति कसा अदृश्य झाला ? कोणत्या देवाच्या अवकृपेमुळे हे झाले ? मला हे समजत नाही. (३०) सत्यनारायणाचे माहात्म्य जाणण्यास कोण समर्थ आहे ? त्याच्याच क्रोधांमुळे असे झाले नसेल ना ? ” असे बोलून स्वजनांसह दुःख करू लागली. (३१) नंतर तिने मुलीला पोटाशी धरले व रडू लागली. इतक्यात पती नाहीसा झाल्याने दुःखी झालेल्या कलावतीने पतीच्या पादुका घेऊन सती जाण्याचा निश्चय केला. (३२-३३)

कन्यायाश्चरितं दृष्ट्वा सभार्यः सज्जनो वाणिक् ।। अतिशोकेन संतप्तश्चितयासास धर्मवित् ।। हृतं वा सत्यदेवेन भ्रांतोऽहं सत्यमायया ।। ३४ ।। सत्यपूजां करिष्यामि यथाविभवविस्तरैः ।। इति सर्वान् समाहूय कथयित्वा मनोरथम्

॥३५॥ नत्वा च दंडवद्भूमौ सत्यदेवं पुनःपुनः ॥ ततस्तुष्टः सत्यदेवो दीनानां परिपालकः ॥३६॥ जगाद वचनं
व्योम्नि कृपया भक्तवत्सलः ॥ त्यक्त्वा प्रसादं ते कन्या पतिं द्रष्टुं समागता ॥ (३७) अतो दृष्टो भवत्तस्याः कन्यकायाः
पतिर्ध्रुवम् ॥ गृहं गत्या प्रसादं च भुक्त्वा सा याति चेत्युनः ॥ लब्धभर्त्री सुता साधो भविष्यति न संशयः ॥ ३८ ॥

धार्मिक व सज्जन असा तो साधु वाणी भार्येसह मुलीचे अशा प्रकारचे चरित्र पाहून अतिशोकाने संतप्त झाला व सत्यनारायणानेच नौका नाहीशी केली असेल कारण त्याच्या मायेने मी मुग्ध झालो आहे. (३४) नंतर सर्वांना बोलावून साधुवाण्याने माझे मनोरथ पूर्ण झाल्यास मी सत्यनारायणाचे पूजन करीन असे सर्वांनी सांगितले. (३५) आणि सत्यनारायणाला पुनःपुनः साष्टांग नमस्कार घातले. तेव्हा दीनांचे रक्षण करणारे सत्यनारायणप्रभु संतुष्ट झाले व भक्तप्रेमी भगवान् आकाशवाणीने म्हणाले, “हे साधो, तुझी कन्या प्रसादाचा त्याग करून आपल्या पतीच्या दर्शनासाठी आली आहे, म्हणून तिचा पति अदृश्य झाला. (३६) (३७) हे साधो, ही तुझी कन्या जर घरी जाऊन प्रसाद भक्षण करून येईल तर तिचा पती तिला प्राप्त होईल यात संशय नाही.” (३८)

कन्यका तादृशं वाक्यं श्रुत्वा गगनमंडलात् ॥ क्षिप्रं तदा गृहं गत्वा प्रसादं च बुभोज सा ॥३९॥ सा पश्चात् पुनरागत्य ददर्श
स्वजनं पतिम् ॥४०॥ ततः कलावती कन्या जगाद पितरं प्रति । इदानीं च गृहं याहि विलंबं कुरुषे कथम् ॥४१॥
तच्छ्रुत्वा कन्यकावाक्यं संतुष्टोऽभूद्वर्णिकसुतः ॥ पूजनं सत्यदेवस्य कृत्वा विधिविधानतः ॥४२॥ धनैर्बधुगणैः सार्धं
जगाम निजमंदिरम् ॥ पौर्णमास्यां च संक्रांतौ कृतवान् सत्यपूजनम् ॥४३॥ इहलोके सुखं भुक्त्वा चान्ते सत्यपुरं ययौ ॥४४॥
इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे सत्यनारायणव्रतकथायां चतुर्थोध्यायः ॥

कलावतीने आकाशवाणी ऐकली व तिने घरी जाऊन आदराने प्रसाद भक्षण केला, (३९) आणि पुन्हा बंदरात येऊन पाहते तो तिचा पती स्वजनांसह तिच्या दृष्टीस पडला. (४०) नंतर कलावती आपल्या पित्यासह म्हणाली, “आता लवकर घरी चला, उशीर का करता ?” (४१) मुलीचे हे वाक्य ऐकून साधु वाणी अतिशय आनंदी झाला व त्याने यथाविधि पूजन केले (४२) व नंतर तो साधु वाणी धन व बांधवांसह आपल्या घरी गेला व प्रत्येक पौर्णिमा व संक्रांत या दिवशी सत्यनारायणाचे पूजन करून या लोकी सुख प्राप्त करून अंती विष्णुलोकी गेला.

॥ इथे चौथा अध्याय समाप्त झाला ॥

अथ पंचमोऽध्यायः

सूत उवाच ॥ अथान्यच्च प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं मुनिसत्तमाः ॥ आसीदंगध्वजो राजा प्रजापालनतत्परः ॥११॥ प्रसादं सत्यदेवस्य त्यक्त्वा दुःखमवाप सः ॥ एकदा स वनं गत्वा हत्वा बहुविधान् पशून् ॥१२॥ आगत्य वटमूलं च दृष्ट्वा सत्यस्य पूजनम् ॥ गोपाः कुर्वन्ति संतुष्टा भक्तियुक्ताः सर्वांधवाः ॥१३॥ राजा दृष्ट्वा तु दर्पेण न गत्वा तं ननाम सः ॥ ततो गोपगणाः सर्वे प्रसादं नृपसन्निधौ ॥१४॥ संस्थाप्य पुनरागत्य भुक्त्वा सर्वे यथेप्सितम् ॥ ततः प्रसादं संत्यज्य राजा दुःखमवाप सः ॥१५॥ तस्य पुत्रशतं नष्टं धनधान्यादिकं च यत् ॥ सत्यदेवेन तत्सर्वं नाशितं मम निश्चितम् ॥१६॥

अध्याय पांचवा

सूत सांगतात, “मुनि हो, आणखी एक कथा सांगतो. पूर्वी अंगध्वज नावाचा एक राजा प्रजेचे पालन करण्याविषयी अति तत्पर होता. (१) त्याने सत्यनारायणाच्या प्रसादाचा त्याग केल्यामुळे त्याला अतिदुःख प्राप्त झाले. तो राजा एकदा अरण्यांतून सिंह, वाघ वगैरे प्राण्यांना मारून वडाच्या झाडाजवळ आला. त्या ठिकाणी गवळी लोक आपल्या बांधवांसह भक्तियुक्त अंतःकरणाने सत्यनारायणाचे पूजन करीत आहेत, असे राजाला दिसले. (२-३) परंतु राजा हे सर्व पाहूनही त्या ठिकाणी गेला नाही व त्याने सत्यनारायण भगवंतास नमस्कारही केला नाही. तरी सुद्धा गवळी लोकांनी सत्यनारायणाचा प्रसाद राजापुढे आणून ठेवला. (४) व नंतर भक्तिभावाने सर्व गोपबांधवांनी प्रसाद भक्षण केला व आनंदी झाले. राजा मात्र प्रसादाच्या त्यागामुळे अति दुःखी झाला. (५) त्या राजाचे शंभर मुले व धनधान्यादि सर्व संपत्ति नाश पावली. हे सर्व सत्यनारायणाच्या अवकृपेनेच झाले असेल असे राजाला वाटले. (६)

अतस्तत्रैव गच्छामि यत्र देवस्य पूजनम् ॥ मनसा तु विनिश्चित्य ययौ गोपालसन्निधौ ॥१७॥ ततोऽसौ सत्यदेवस्य पूजां गोपगणैः सह ॥ भक्तिश्रद्धान्वितो भूत्वा चकार विधिना नृपः ॥१८॥ सत्यदेवप्रसादेन धनपुत्रान्वितोऽभवत् ॥ इहलोके सुखं भुक्त्वा चांते सत्यपुरं ययौ ॥१९॥ य इदं कुरुते सत्यव्रतं परमदुर्लभम् ॥ शृणोति च कथां पुण्यां भक्तियुक्तः फलप्रदाम् ॥१०॥ धनधान्यादिकं तस्य भवेत् सत्यप्रसादतः ॥ दरिद्रो लभते वित्तं बद्धो मुच्येत बंधनात् ॥११॥ भीतो भयात् प्रमुच्येत सत्यमेव न संशयः ॥ ईप्सितं च फलं भुक्त्वा चांते सत्यपुरं व्रजेत् ॥१२॥

व ज्या ठिकाणी गोपांनी सत्यनारायणाचे पूजन केले होते त्या ठिकाणी जाण्याचा निश्चय केला. (७) व नंतर गौळी लोकांच्या जवळ गेला व त्यांच्यासह भक्तिश्रद्धेने युक्त होऊन यथाविधि सत्यनारायणाचे पूजन केले. (८) त्यामुळे हा अंगध्वज राजा धन, पुत्र वगैरे ऐश्वर्याने संपन्न झाला व या लोकांत सुखी होऊन शेवटी वैकुंठ लोकांत गेला. हा सर्व लाभ सत्यनारायणाच्या पूजनामुळे झाला म्हणून सर्वांनी सत्यनारायणाचे पूजन अवश्य करावे. (९) जो कोणी अतिदुर्लभ असे सत्यनारायणाचे व्रत करतो व फळ देणारी अशी कथा भक्तिभावाने श्रवण करतो (१०) त्याला सत्यनारायणाच्या कृपेने धनधान्य आदि सर्व वस्तूंचा लाभ होतो व जो दरिद्री असेल त्याला द्रव्य मिळते व जो बंधनात पडला असेल तो बंधनातून मुक्त होतो. (११) जो भयभीत झाला असेल तो सत्यनारायणाच्या पूजनामुळे भीतीपासून मुक्त होतो. इच्छित संपूर्ण ऐश्वर्य या लोकी भोगून अंती सत्यनारायणाच्या नगरास जातो. (१२)

इति वः कथितं विप्राः सत्यनारायणव्रतम् ॥ यत्कृत्वा सर्वदुःखेभ्यो मुक्तो भवति मानवः ॥१३॥ विशेषतः कलियुगे सत्यपूजा फलप्रदा ॥ केचित् कालं वदिष्यन्ति सत्यमीशं तमेव च ॥ सत्यनारायणं केचित् सत्यदेवं तथापरे ॥१४॥ नानारूपधरो भूत्वा सर्वेषामीप्सितप्रदः ॥ भविष्यति कलौ सत्यव्रतरूपी सनातनः ॥१५॥ य इदं पठते नित्यं शृणोति मुनिसत्तमाः ॥ सत्यं नश्यन्ति पापानि सत्यदेवप्रसादतः ॥१६॥

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे सत्यनारायणव्रतकथायां पंचमोऽध्यायः ॥

ऋषिहो, जे व्रत केले असता मनुष्य सर्व दुःखातून मुक्त होतो, ते हे सत्यनारायणाचे व्रत तुम्हांला सांगितले. (१३) विशेष म्हणजे कलियुगात सत्यनारायणाची पूजा फल देणारी आहे. या देवाला कोणी काल, कोणी ईश, कोणी सत्यदेव व कोणी सत्यनारायण असे म्हणतात. (१४) नानारूपे धारण करून सर्व भक्तांच्या इच्छा पूर्ण करणारा असा भगवान् कलियुगात सत्यनारायण विशेषतः व्रतरूपी होईल. (१५) “मुनिश्रेष्ठहो, जो कोणी ही सत्यनारायणाची कथा पठण करील किंवा श्रवण करील त्याची सर्व पापे सत्यनारायणाच्या कृपेने नाहीशी होतील.”(१६)

या ठिकाणी सत्यनारायण कथेतील पांचवा अध्याय संपूर्ण झाला.

श्रीसत्यनारायणाची आरती

जय जय दीनदयाळा सत्यनारायण देवा ॥ पंचारति ओंवाळूं श्रीपति तुज भक्तीभावा ॥ जय ० ॥ धृ ० ॥
 विधियुक्त पूजुनी करिती श्रवण ॥ परिमळद्रव्यासहित पुष्पमाळा अर्पून । चृतयुक्त शर्करामिश्रित
 गोधूमचूर्ण । प्रसाद भक्षण करितां प्रसन्न तूं नातायण ॥ जय ० ॥ १ ॥ शतानंदविप्रे पूर्वी व्रत हे आचरिलें ।
 दरिद्र दवडूनी अंतीं त्यातें मोक्षपदा नेलें । त्यापासुनि हें व्रत या कलियुगिं सकळां श्रुत झालें । भावार्थ पूजितां
 सर्वा इच्छित लाघलें ॥ जय ० ॥ २ ॥ साधुवैश्यें संततिसाठीं तुजला प्रार्थीलें । इच्छित पुरतां मदांघ्न होउनि व्रत
 न आचरिलें । त्या पापानें संकटीं पडुनी दुःखहि भोगीलें । स्मृति होउनि आचरितां व्रत त्या तुवांचि उद्धरिलें
 ॥ जय ० ॥ ३ ॥ प्रसाद विसरुनि पतिभेटीला कलावती गेली । क्षोभ तुझा होतांचि तयांचि नौका बुडाली ।
 अंगध्वजरायासी यापरि दुःखस्थिति आली । मृतवार्ता शतपुत्रांची सत्वर कर्णी परिसली ॥ जय ० ॥ ४ ॥ पुनरपि
 पुजुनी प्रसाद ग्रहण करितां तत्क्षणीं । पतिची नौका तरली देखे कलावती नयनीं । अंगध्वजरायासी पुत्र
 भेटती येउनी । ऐसा भक्तां संकटिं पावसि तूं चक्रपाणी ॥ जय ० ॥ ५ ॥ अनन्यभावे पूजुनि हें व्रत जे जन
 आचरती । इच्छित पुरविसी त्यातें देउनि संतति संपत्ति । संहरती भय दुरितें सर्वहि बधनें तुटतीं । राजा रंक
 समान मानुनि पावसी श्रीपती ॥ जय ० ॥ ६ ॥ ऐसा तव व्रतअपारमहिमा वर्णू मी कैसा । भक्तिपुरःसर आचरती
 त्यां पावसि जगदीशा । भक्तांचा कनवाळू कल्पद्रुम तूं सर्वेशा । मोरेश्वरसुत वासुदेव तुज विनची भगनाशा ॥
 जय जय दीनदयाळा सत्यनारायण देवा ॥ जय ० ॥ ७ ॥